

Een dubbelzinnige erfenis

Belgische seksuologen over vrouwenemancipatie en nieuwe mannelijkheid in het interbellum

EVERT PEETERS¹

Postdoctoraal onderzoeker – Katholieke Universiteit Leuven

In het publieke vertoog over de twintigste-eeuwse omwenteling in de seksuele *mores*, is vooral de veranderende positie van de vrouw beklemtoond. De ont koppeling van seksualiteit en voortplanting door de opkomst van steeds betrouwbaarder anticonceptiva vergrootte immers vooral het vrouwelijke zelfbeschikkingsrecht. Dat herhaalde ook de Britse genderhistorica Hera Cook in haar recente studie over vrouwelijke seksualiteit in de negentiende en de twintigste eeuw (Cook, 2005). Zij beschreef de geschiedenis van de anticonceptie – geritmeerd door seksuele onthouding vanaf het begin, door sporadisch condoomgebruik van het midden van de negentiende eeuw en door veralgemeend gebruik van de pil sinds de jaren 1960 – als een 'lange seksuele revolutie'. Die was even wezenlijk voor de maatschappelijke emancipatie van de vrouw, beklemtoonde Cook, als het stemrecht of de toegang tot onderwijs en arbeidsmarkt die door verschillende generaties feministen werden opgeëist. Toch wijzigde deze 'lange seksuele revolutie' niet alleen de positie van de vrouw. De veranderende seksuele normen veronderstelden immers ook een nieuwe mannelijkheid. Dat bleek op een paradoxale manier ook uit Cooks verslag over vrouwelijke seksuele ontvoogding. Cook toonde aan hoe de veralgemening van het pilgebruik al vanaf de jaren 1970 aanleiding gaf tot een radicaal-feministisch tegenvertoog, over hoe de vrouw sindsdien een belangrijk argument had verloren om seksueel contact te weigeren. De 'seksuele revolutie', zo kon bij sommige critici worden gehoord, had de seksuele beschikbaarheid van de vrouw vergroot, in plaats van haar zelfbeschikking. De gedachte dat wie de 'vrouwelijke' winst van de 'seksuele revolutie' wilde veiligstellen, ook de mannen diende te veranderen, keerde in latere decennia steeds opnieuw terug bij conservatieve én progressieve commentatoren. Ook in de nieuwe seksuele normen die in de mediacultuur aan meisjes en vrouwen werden opgelegd, manifesteerde zich volgens ongeruste opiniemakers immers een zorgwekkende vorm van

---

¹ Voor correspondentie in verband met dit artikel, gelieve contact op te nemen met Evert Peeters, e-mail: evertpeeters@yahoo.com

mannelijke dominantie, in plaats van een vrouwelijke bevrijding. Andermaal klonk de roep om een nieuwe mannelijkheid even luid als die om vrouwelijke emancipatie.

De complexe relatie tussen vrouwenemancipatie en nieuwe mannelijkheid toonde zich niet alleen in het publieke vertoog over anticonceptie en (seksuele) vrouwenrechten. Nog duidelijker manifesteerde die verwevenheid zich in het seksuologische debat dat, net als de beweging voor geboortebeperving, in de (late) negentiende eeuw op gang gekomen was. Seksuologen als Henry Havelock Ellis, Richard von Krafft-Ebing en de radicalere Magnus Hirschfeld ontkoppelden seksualiteit en voortplanting en verklaarden de seksualiteit tot een spel dat de partners in gelijke mate plezier moest opleveren. Naast de regeling van de geboorten moest ook een verhoogde aandacht voor het seksuele welbevinden van de vrouw daartoe bijdragen. Maar dat vrouwvriendelijke programma van 'seksuele hervorming' ontwikkelde zich tegelijk binnen opvallend 'mannelijke' kaders. De strijd tegen het seksuele taboe bleek immers óók een afrekening met een als voorbijgestreefd omschreven, traditioneel-burgerlijke mannelijkheid. Men trok met name van leer tegen de hoger gestemde en vergeestelijkte 'spirituele liefde' die bij een onlichamelijke, publieke mannelijkheid had gepast (Rothmann, 1984; Lystra, 1989; Gay, 1986). Op die manier bekroonden seksuologen de vormgeving van een nieuwe, meer lichamelijke 'heteroseksuele mystiek' die zich doorheen de negentiende eeuw steeds duidelijker had gemanifesteerd. In dat nieuwe ideaal werd de spirituele liefde geseksualiseerd, de seksualiteit zelf in toenemende mate als een (lichamelijke) drift begrepen en de mannelijkheid steeds meer gelijkgesteld met potentie. De onlichamelijke man werd herschapen als een (hetero)seksueel wezen en zijn mannelijkheid werd voortaan ook afgemeten aan zijn private succes bij de andere sekse. Bovendien droeg hij nu de verantwoordelijkheid voor het seksuele welbevinden van zijn partner (Katz, 1996, 19-23). Ook in het vertoog van de negentiende-eeuwse seksuologen gingen vrouwelijke (seksuele) emancipatie en nieuwe mannelijkheid hand in hand.

Nochtans bleven er tegenstellingen bestaan tussen de nieuwe, meer lichamelijke en seksuele mannelijkheid enerzijds en de vrouwelijke emancipatie anderzijds die door de seksuologen toch allebei werden bepleit. Dat bleek, sterker nog dan in de geschriften van Havelock Ellis of Hirschfeld, in de bijdragen van een nieuwe generatie seksuologen die in de jaren na de Eerste Wereldoorlog actief werd. Onderzoekers en publicisten als Mary Stopes in Groot-Brittannië, Robert Latou Dickinson in de Verenigde Staten en Theodoor Hendrik van de Velde in Nederland verschoven de focus van het seksuologische debat nog meer naar de *mainstream* relationele seksualiteit

(Haag, 1992). In plaats van nog verder de 'devianties' van het onlichamelijke burgerdom te inventariseren, zoals bijvoorbeeld Von Krafft-Ebing (1893) in zijn beroemde *Psychopathia Sexualis* had gedaan, leerden zij de mannen en vrouwen van een nieuwe tijd zichzelf op een 'gezonde' manier seksueel te ontplooiën. En precies in die voorschriften bleek dat moderne seksuologen in hun opvattingen over de private, relationele seksualiteit een groter deel van de negentiende-eeuwse burgerlijke erfenis reproduceerden dan zij zelf wilden toegeven. Hoewel zij in publieke debatten de radicale seksuele ontvoogding van de vrouw uit de 'kinderdwang' bepleitten, bleven zij tegelijkertijd sterk geloven in de superieure rol van de man binnen de (seksuele) relatie. Het duidelijkst was in dat opzicht van de Velde. In zijn ook in België veelgelezen hoofdwerk *Het volkomen huwelijk* (1926) schreef deze gynaecoloog dat seksualiteit en voortplanting van elkaar moesten worden losgemaakt, zodat individuen in grotere vrijheid verbintenissen konden aangaan. Maar binnen die 'volkomen' verbintenis, begreep de lezer ook, bleven mannelijke 'kracht', 'beheersing' en 'rationaliteit' regeren over vrouwelijke 'passiviteit'. De ontmoeting van actieve zaadcel en passieve eicel gold hier als metafoor voor de 'juiste' relationele verhoudingen. In die context werd het vrouwelijke orgasme en de seksuele tevredenheid van de vrouw weliswaar een cruciaal onderdeel van het volkomen huwelijk; die verantwoordelijkheid voor de tevredenheid bleef echter liggen bij de leidende partij – de man (Melching, 1990b; Wils, 2001).

In dit opstel zullen de 'mannelijke' en 'vrouwelijke' dubbelzinnigheden in het moderne seksuologische vertoog worden geïllustreerd aan de hand van twee grotendeels vergeten publicisten die nochtans vanaf de jaren 1920 als eersten de seksuologie als wetenschap in België introduceerden. Een generatie ná Havelock Ellis en Hirschfeld, maar ongeveer gelijk met Stopes en van de Velde, bepleitten Marc Lanval en Geert Grub ook in België de uitbouw van een neutrale seksuele wetenschap die het seksuele gedrag zou bestuderen zoals het zich in werkelijkheid, en niet in de morele voorschriften, voordeed. Lanval was de *nom de plume* die de Antwerpse dokterszoon en doctor in de sociologie Joseph-Paul Swenne als seksuoloog hanteerde. Hij bouwde een indrukwekkend seksuologisch oeuvre uit dat het New Yorkse wetenschappelijke vakblad *Sexology* op het einde van de jaren 1950 inspireerde tot een eerbetoon aan deze 'deken van de hedendaagse continentale seksuologen'.² Grub was het pseudoniem waaronder Geert Pijnenburg, de avant-gardistische dichter, anarchistische zonderling en uitgever van de populariserende brochures *Seksuologie en levensleer* bekendheid verwierf.

---

² Lanval (M.), "The Mechanics of Female Frigidity", *Sexology: Sex Science Magazine Illustrated*, XVI, 1950, no. 11, p. 693.

Lanval en Grub voerden samen strijd voor de legalisatie van abortus, bestreden de wetgeving op sodomie (in het buitenland) en op openbare zedelijkheid en speelden een sleutelrol in de bijzonder radicale naturalistische beweging die tijdens het interbellum in België tot ontwikkeling kwam. Hoewel hun opvattingen in de jaren 1920 en 1930 vooralsnog weinig navolging vonden, wekte hun spectaculaire optreden wel grote maatschappelijke opschudding (Peeters, 2008).

De seksuologische opvattingen van Lanval en Grub zullen in deze bijdrage in vier stappen worden gevolgd. Eerst zal worden uiteengezet hoe deze *selfmade* seksuologen, net als Havelock Ellis en Hirschfeld, ten strijde trokken tegen wat zij als een gedegeneerde burgerlijke mannelijkheid beschouwden. Vervolgens wordt geanalyseerd op welke manier de nieuwe mannelijkheid die zij vervolgens verdedigden, inderdaad een seksuele emancipatie mogelijk maakte. Minstens op discursief niveau creëerden zij een seksualiteit die zondeloos en natuurlijk was, en die zonder schroom kon (en moest) worden genoten. In een derde luik moet duidelijk worden hoe de nieuwe mannelijkheid van Lanval en Grub ook de vrouwelijke seksualiteit in een nieuw licht stelde. Precies omdat zij zich als 'nieuwe mannen' wilden onderscheiden, interesseerden zij zich in het seksuele welbevinden van de vrouw. Vooral Lanval voerde onderzoek per vragenlijst naar het vrouwelijke seksueel welbevinden dat weliswaar beperkt in omvang bleef, maar wel getuigde van een grote systematiek. Maar de argumenten waarmee die aandacht voor de vrouwelijke seksualiteit werden gelegitimeerd – en die in een vierde punt behandeld worden – tonen meteen aan hoezeer ook Lanval en Grub schatplichtig waren aan negentiende-eeuwse genderhiërarchieën.

1. EEN 'DEMOCRATISCHER' MANNELIJKHEID

Voor Lanval en Grub zelf was de strijd tegen het seksuele taboe als vanzelfsprekend ook een gevecht tegen de traditioneel-burgerlijke mannelijkheid. Hun "sexueel bolsjevisme" – de term werd gemunt door een katholieke tegenstander – richtte zich uitdrukkelijk tegen de mannelijke dragers van een gedegeneerde burgerlijke orde.³ De seksuologie van Lanval en Grub bleek ook in dat opzicht een opstand van zonen tegen vaders. Dochters speelden in dat gevecht hoogstens een bijrol. De masculiene preoccupaties toonden zich bijvoorbeeld heel duidelijk in de ontboezemingen van Lanval over zijn

---

³ Janssen (A.), "Zedenadel", *Zedenadel. Driemaandelijksch orgaan van den bond voor openbare zedelijkheid*, I, 1933-1934, no. 1, p. 1.

voorbijde oorlogservaring. Voor Lanval had vooral de Eerste Wereldoorlog voor eens en altijd duidelijk gemaakt hoezeer het seksuele taboe tot seksuele pathologie aanleiding gaf. De negentiende-eeuwse burgerman die de eigen seksualiteit verborgen hield, zo luidde de suggestie, leverde zichzelf over aan een vernietigende doodsdrijf. In zijn programmatische brochure *Les peaux de bronze* stelde Lanval het puin van de Groote Oorlog niet alleen gelijk met 'de oude stervende wereld van de burgerij', maar ook met een 'mannelijke doodsdrijf' die de burgerlijke orde altijd al had getypeerd.⁴ De mannelijke hang naar destructie was het gevolg geweest van een vijandigheid ten aanzien van het eigen lichaam die de leidende (mannelijke) klasse generaties lang had onderhouden. Lanval had zichzelf van dat inzicht overtuigd tijdens zijn eigen frontervaring. Als dienstplichtige was hij "recht van de collegebanken in de moordende loopgraven" terechtgekomen. Vooral de venerische ziekten die de soldaten achter het front opliepen, hadden bij hem een diepe indruk nagelaten. De "seksuele miserie" van zijn lotgenoten had Lanval haast nog scherper getroffen dan de "beelden van horror en doodslag". Zijn *shellshock* zag eruit als syfilis. Als zoon van een liberale en ruimdenkende arts, had Lanval zijn collega's-miliciens onderwezen over de gevaren van onbeschermd seksueel contact. Te midden van de mortieren maakte hij die voorlichting tot een "levenslang apostolaat" dat – in zijn eigen woorden – getuigde van een haast vrouwelijke "eerbied voor het leven".⁵ In de jaren 1920 kon Lanval alleen nog in cynische termen schrijven over de burgerij die, zijns inziens, voor de oorlog verantwoordelijk was. De "glorieuze natie" of de "mannelijke eer" beschouwde hij sindsdien als twee totems van eenzelfde "hypocrisie en obscurantisme".⁶ De burgerlijke man, zo besloot de redenering, was een "heer des doods" geweest.⁷

De rabiate afkeer die Lanval vanaf de jaren 1920 formuleerde ten aanzien van een oorlogszuchtig geachte mannelijkheid, was niet geheel nieuw. In de tirade van de seksuoloog herleefde een verlangen naar een andere, democratischer mannelijkheid dat ook voor de oorlog al aanwezig was geweest in de vertogen van wereldverbeteraars en anarchisten allerhande. Ook zij hadden hun pleidooien voor lichamelijke emancipatie vooral tegen een traditionele mannelijkheid gericht. Lang voor Lanval de schoolbanken nog maar bereikte, creëerden deze radicalen het cliché van de eindeloos preutse Victoriaanse

---

⁴ Lanval (M.), *Les peaux de bronze. Nudisme, naturisme, libre-culture, héliothérapie et eugénique*, Parijs & Antwerpen, 1932, p. III.

⁵ Lanval (M.), *Propos d'un sexologie*, Brussel, s.d., pp. 21-22.

⁶ Lanval (M.), *Les peaux de bronze. Nudisme, naturisme, libre-culture, héliothérapie et eugénique*, Parijs & Antwerpen, 1932, p. III.

⁷ Lanval (M.), "Vredesboodschap", *Lumière et liberté*, III, 1934, no. 26, p. 1.

moraal. Tegen dat karikaturale, reductionistische beeld van de veelvormige seksuele werkelijkheid van de negentiende eeuw kon het eigen programma van seksuele hervorming des te gemakkelijker worden afgezet (Gay, 1986). Dat bleek bijvoorbeeld in de radicale studentenkring Reiner Leven die omstreeks 1900 aan de Gentse universiteit van zich deed horen. De vegetariërs, socialisten en seksuele hervormers die deze kring bevolkten, bepleitten een "morele revolutie", of een "waarachtig rein leven". Er werd geklaagd dat de burgerlijke respectabiliteit te veel mannen tot een gemakkelijk scherm diende, waarachter niet alleen onwetendheid, maar ook onrecht en misdaad konden worden verstoep. De officiële fatsoensmoraal stelde de man in staat "de meest verderfelijke handelingen [te] stellen, zolang hij daarover [maar] het stilzwijgen bewaart". Met grote boosheid verhaalde een van de vergaderingsverslagen over

"de burgers die hun zonen aanmoedigen ter ontspanning een vriendinnetje te zoeken, maar [...] in woede ontsteken wanneer die zoon beslist te trouwen met de vrouw die slechts als een handdoek [essuie-mains] mocht dienen!".

Ook dat werd "hypocriet en grotesk" bevonden.⁸ Het is een kleine stap van deze aanklacht naar Lanvals "beelden van horror en doodslag".

In de jaren 1920 leek dat gevecht van een kleine minderheid van nieuwe mannen tegen de pervers geachte vaders zich alleen maar te versterken. George Mosse wees erop hoe de afkeer van de burgerlijke orde tussen de twee wereldoorlogen steeds sterker met behulp van natuurlijke metaforen werd geventileerd. De revolutie die werd verlangd was als een nieuwe zon die zou gaan schijnen over de dood en de destructie die de oorlog had nagelaten. In de tweewereldentheorieën, die in allerlei cultuurkritische contexten werden geformuleerd, werd het verzet tegen de burgerij steeds vaker in zulke prepolitieke metaforen gevat (Mosse, 1985, 9, 52). In de seksuologie van Lanval en Grub, maar ook in de naturalistische beweging waarin beiden zich engageerden, of in de moderne jeugdbeweging die in België tijdens de jaren 1920 voet aan de grond kreeg, of in de veralgemeende 'sportwoede' en 'dansmanie' die in katholieke kringen tot grote bezorgdheid leidden, toonde deze terugkeer naar de natuur zich als lichamelijke *performance*. De Antwerpse naturalist Jozef Geerts – een goede bekende van zowel Lanval als van Grub – toonde een (beeld van een) man dat bij deze lichamelijke emancipatie paste. Hij schreef in het tijdschrift van de zogenaamde "vrije jeugdbeweging", *Naar Bosch en hei*, over "de bron van

---

⁸. Gent, Universiteitsbibliotheek, Museale afdelingen, Handschriftenzaal, Vliegende bladen, II R 8 'Reiner Leven'.

het leven zelf" die hij in de naaktcultuur had ontdekt. Hij legde uit hoe "de ontkleeding en het naaktvertoon" in al haar eenvoud bijzonder veel teweegbracht. Wie zich ontkleedde, "haalde met één slag een streep door de versterde moraliteit van vele eeuwen". Op slag

"veronachtzaamt gij uw fysiek niet langer, wenscht gij uw lichaam harmonisch, krachtig en lenig [...], terwijl de sexuele verhouding haar waardering vindt in een gezonde, blijde en reine levensopvatting".⁹

In de voorstellingswereld van de naturalisten vervingen krachtige, naakte mannen de ziekelijke soldaten. Zij werden nieuwe "meesters op aarde", strevend naar "geestelijk koningschap". Zij zouden, volgens Lanval, seksuele schaamte moeten vervangen door "schoonheid en gezondheid", de morele dwang voor individuele vrijheid en de oude respectabiliteit voor "nieuwe ideeën". Langs die haltes leidde de weg naar "de universele vrede en de broederschap der volkeren".¹⁰

Lanval schakelde zich in in die radicale retoriek. Hij geloofde dat een nieuwe mannelijkheid niet alleen vrede zou brengen, maar ook een verzoening der geslachten. Ook dat hadden de studenten van Reiner Leven hem voorgedaan. Zij hadden in het *fin de siècle* al komaf gemaakt met het traditionele toegangsverbod voor vrouwen binnen de mannelijke studentikozeiteit. Ook de (nog weinig talrijke) vrouwelijke studentes waren welkom binnen de nieuwe kring. Zij werden op die manier betrokken in "zaken van algemeen belang" en konden zichzelf bevrijden uit "de beperkende interesses" die hen door de burgerlijke samenleving werden opgelegd. Maar nog belangrijker was de winst die de mannelijke studenten zelf realiseerden. De vrouwelijke aanwezigheid hielp hen de eigen passie te temmen. "Zonder flirt" en "in een sfeer van onthouding" konden zij "de zuiverheid [oefenen] in gevoel en praktijk". Naast "de viriele gedachte, de brede horizonten van de geest" of de al even mannelijke "morele moed" leerden zij ook andere kwaliteiten ontwikkelen die als uitermate vrouwelijk werden omschreven. Daarbij kon worden gedacht aan

"verlangens van een andere orde, zoals het verlangen naar schoonheid en gratie, vage maar pure verlangens die discreet en onopvallend zijn en daarom te vaak worden genegeerd".¹¹

---

⁹. Geerts (J.), "Nudisme en levenshervorming", *Naar bosch en hei. Maandblad van de Vlaamsche Kampeergemeenschap*, II, 1931, no. 6, p. 6.

¹⁰. Lanval (M.), *Les peaux de bronze. Nudisme, naturisme, libre-culture, héliothérapie et eugénique*, Parijs & Antwerpen, 1932, p. III.

¹¹. Gent, Universiteitsbibliotheek, Museale afdelingen, Handschriftenzaal, Vliegende bladen, III R 2: 'Reiner Leven'.

In die retoriek klonk de bezorgdheid door dat, zoals de Amerikaanse dichter Walt Whitman omstreeks 1900 had geschreven, "de mannelijke overheersing in grote mate bij heeft gedragen aan de crisis waarin de beschaving is beland" (Hall & Porter, 1995, 159). Hier werd de poort geopend naar een democratischer mannelijkheid of naar de "lichamelijke democratie" die Whitman in zijn gedicht "Towards Democracy" had beschreven. In de nieuwe tijden waarop Whitman hoopte, zou het lichaam zich bevrijden uit de knellende banden van de burgerlijke respectabiliteit en zou de conventionele omgang tussen de geslachten worden vervangen door een nieuwe kameraadschap (*Ibid.*, 158). Whitmans democratie was, zoals een Belgische avant-gardist op het einde van de negentiende eeuw had geschreven "een liefdeleer", "een natuurlijke gelijkheid van vrije, krachtige mensen" (De Smaele, 2005, 190). Het was een project waarin nieuwe mannelijkheid en seksuele emancipatie in elkaar overvloeiden.

2. NIEUWE MANNELIJKHEID EN SEKSUOLOGISCH ENGAGEMENT

Het leek logisch dat de herformulering van de traditionele mannelijke verantwoordelijkheden zich vooral op seksueel vlak deed gevoelen. Lanval en Grub besteedden aan deze seksuele cultuur bijzonder veel aandacht. De nieuwe mannelijkheid diende bovenal in de slaapkamer te worden gerealiseerd. In navolging van Havelock Ellis en Hirschfeld, maar ook van de Velde, stelde ook Lanval de seksuologie expliciet ten dienste van een progressief maatschappelijk programma. De seksuologie diende de whitmanianse toenadering van nieuwe mannelijkheid en vrouwelijkheid te ondersteunen. Om die toenadering te bespoedigen, moest de mannelijke lichamelijke zoveel als mogelijk worden bevrijd van het gewicht van publieke verantwoordelijkheid en respectabiliteit. Het seksuele welbevinden, zo klonk het nog, mocht niet worden verstikt door mannelijke morele eisen. De bevrijding vereiste, met andere woorden, de loskoppeling van seksualiteit en voortplanting. De seksuele act moest worden genoten om zichzelf – en niet omwille van het maatschappelijke belang dat het nageslacht vertegenwoordigde. Voor Lanval was de liefde een "kind [...] van de *bohème*, een kind dat aan geen enkele wet gehoorzaamde". Alleen zo konden de vooroordelen en verboden, de complexen en neurosen die aan de burgerlijke mannelijkheid kleefden, worden opgeheven. Wie de democratischer mannelijkheid en de toenadering van de geslachten wilde bereiken, moest de burgerlijke

"barrières voor de liefde" slechten.¹² Bij sociaaldemocratisch geëngageerde seksuologen als Auguste Forel en Wilhelm Reich leerde Lanval dat "alleen uit werkelijk individualisme, altruïsme kan ontstaan".¹³ Een gezonde maatschappelijke verantwoordelijkheid, zo kon deze oproep worden gelezen, was ondenkbaar wanneer niet ook het private welbevinden van de man veilig werd gesteld. Rechtvaardige en duurzame maatschappelijke verhoudingen konden alleen maar rusten op het "sublieme individualisme" van de enkeling die geen andere autoriteit erkende dan zijn eigen geweten. De emancipatie van het private, het lichamelijke en het individuele werd zo "een teken van beschaving".¹⁴ Lanval schetste een nieuwe seksuele ruimte waarin de ontmoeting tussen mannen en vrouwen niet langer door een achterhaalde mannelijkheid zou worden bemoeilijkt.

De instelling van de seksuele democratie bleek een grootse taak die de krachten van de individuele seksuoloog en zijn lezer of patiënt oversteeg. De geëngageerde wetenschap moest, wilde zij succes boeken, worden uitgedragen over de hele samenleving. De seksuologie bleek, zoals Lanval beklemtoonde, "een roeping, eerder dan een beroep". Lanval legde uit dat hij de argwaan en de spot die hij beweerde te ondergaan, alleen maar kon verdragen in de wetenschap een hoger moreel streven te dienen.¹⁵ Grub gaf blijk van dezelfde gekweldheid. Toen hij in 1937 een aantal geanonimiseerde brieven publiceerde die patiënten naar zijn eenmansvereniging voor 'Sexuele Wetenschappen, Onderzoek en Voorlichting' hadden gestuurd, verzuchtte hij dat "het grootste kwaad wordt veroorzaakt door het schuldgevoel dat op de zielen drukt". Wie zich niet van die schuldgevoelens kon bevrijden, kon bij Grub trouwens op weinig medelijden rekenen. Met nauwelijks verholen ergernis reageerde hij op een jongeman die schreef "hevig te verlangen om 'n vrouwelijk geslachtsorgaan van meer nabij te zien" en vroeg "hoe ik dit verlangen dan tot zwijgen moet brengen?". Grub kon er niet bij dat de jonge Antwerpenaar zelf niet had kunnen bedenken dat hij zijn verlangen kon opheffen door een liefdesrelatie aan te gaan. Was er iets meer natuurlijk dan dat? Dat de jongeman geen zin had om al meteen te trouwen – "ik ben nog

---

¹². Lanval (M.), *La stérilisation sexuelle*, Brussel, 1934, pp. 18, 77-80, 82, 89-104.

¹³. Voor de buitenlandse idolen van Lanval, zie bijvoorbeeld Lanval (M.), "Magnus Hirschfeld n'est plus", *Lumière et liberté*, IV, 1935, no. 34, p. 1; Pertinax (J.), "Th. H. van de Velde", *Lumière et liberté*, VI, 1937, no. 55, p. 2; Lanval (M.), "In memoriam: Dr. Havelock Ellis, membre d'honneur d'Hélios", *Lumière et liberté*, VIII, 1939, no. 80, p. 1. Voor het citaat, zie Lanval (M.), *Les mœurs et l'éthique sexuelle. Pour un plus grand bonheur humain*, Parijs & Brussel, 1935, p. 149.

¹⁴. Lanval (M.), *Les mœurs et l'éthique sexuelle. Pour un plus grand bonheur humain*, Parijs & Brussel, 1935, pp. 6, 10, 149 en Lanval (M.), *Propos d'un sexologue*, Brussel, s.d., p. 48.

¹⁵. Lanval (M.), *Propos d'un sexologue*, Brussel, s.d., pp. 21-22.

maar achttien jaar en voor trouwen zal ik nog een hele tijd moeten wachten" – stond een seksuele verhouding toch niet in de weg? Nogal bot besloot Grub dat de morele respectabiliteit jongeren tot "phobische" wezens maakte.¹⁶

De nieuwe mannelijkheid die de Belgische naturalisten in het vooruitzicht stelden, hoopten zij te vestigen door seksuele opvoeding.¹⁷ Ook in zijn uiteenzetting over de concrete voorlichting van de kinderen, bleef Lanval het relationele aspect op de voorgrond plaatsen. De verhouding tussen voorlichters en voorgelichte bleek hier belangrijker dan de inhoud van de mededeling. Ook hier moest evenwichtigheid en harmonie worden ervaren, eerder dan uiteengezet. Weliswaar was het doorgeven van seksuele kennis een belangrijk onderdeel van de voorlichting. Ouders moesten het taboe doorbreken dat op seksuele kennis rustte en kinderen bevrijden van de waanbeelden die zij onder invloed van de maatschappelijke veroordeling konden ontwikkelen. In het bijzonder werden katholieke ouders door Lanval aangespoord om hun kinderen precies en correct voor te lichten. De seksuoloog begreep dat katholieken "het geloof intact wilden overdragen", maar bezwoer hen tegelijk dat onwetendheid de beste voedingsbodem was voor immoraliteit en onverantwoordelijkheid.¹⁸ Naast kennis, moest kinderen ook sociale vaardigheden worden bijgebracht. Lanval hamerde op wederzijds respect en altruïsme, waarden die alleen konden groeien vanuit individuele vrijheid.

Om die waarden te illustreren, verwees Lanval steeds opnieuw naar zijn eigen – geïdealiseerde – gezin. De manier waarop hij zijn eigen kinderen had voorgelicht, getuigde volgens Lanval zelf van het volkomen evenwicht dat moest worden betracht. Lanval legde uit hoe hij zijn achtjarige zoon had voorgelicht over de wonderen van de voorplanting, maar ook over de seksuele ontwikkeling die hij later, als puber, zou doormaken. Hij had zijn zoon, toen die over de vrouwelijke menstruatie was ingelicht, voorgehouden voortaan "nog zorgzamer te zijn voor mama en voor je zus", om alvast te oefenen voor de dag waarop "iemand jouw vrouw zal zijn". Onder verwijzing naar onder andere deze anekdote raadde Lanval zijn lezers aan om de eigen kinderen voor te lichten in een geest van "kameraadschap".¹⁹ Op alle vragen moest worden geantwoord, maar tegelijk moest er ook worden op gelet niet

---

¹⁶ Grub (G.), *Uit de raadgevingspraktijk*, Heide, 1937, pp. 135-136 (Sexuele voorlichting en levensleer 12).

¹⁷ Lanval (M.), *Barrières devant l'amour. Essai sur la sociologie du couple*, Brussel, 1944, p. 85.

¹⁸ Lanval (M.), *L'éducation sexuelle et les parents catholiques*, Antwerpen, s.d., p. 1.

¹⁹ Lanval (M.), *Les mœurs et l'éthique sexuelle. Pour un plus grand bonheur humain*, Parijs & Brussel, 1935, p. 91.

meer te vertellen dan het kind op dat ogenblik (al) wilde weten.²⁰ Het bleek vooral belangrijk om zonder opwinding of nervositeit op de kinderlijke nieuwsgierigheid te reageren. "De toon was belangrijker dan de inhoud". Wie eerlijk en rustig repliceerde, liet zijn kinderen immers voelen dat er aan seksualiteit niets vreeswekkends was.²¹ Aan kinderen moest worden geleerd dat de menselijke seksualiteit een geschenk van de natuur was dat in verantwoordelijkheid moest worden beheerd.²² Wie die boodschap overdroeg, hielp de verworvenheden van de zich ontwikkelende seksuologie over de hele samenleving verbreiden en de "vrije en verantwoordelijke mannen en vrouwen van de toekomst" vormen.²³ Zij zouden, schreef Grub, "de knop doen barsten" van al die "verukkelijke bloemen", van alle "lichte zielen, kinderlijk jong en blij, zuiver en schoon als een lied in de lucht" die de nieuwe mensheid zouden vormen.²⁴

3. DE EXPLORATIE VAN DE VROUWELIJKE SEKSUALITEIT

Lanvals ontboezemingen over het private gezinsleven maakten duidelijk hoe binnen het kader van de nieuwe mannelijkheid ook nieuwe vrouwelijke eisen konden worden geformuleerd. De nieuwe man moest nieuwe vaardigheden en attitudes verwerven. Hij diende ook de seksuele harmonie als een mannelijke verantwoordelijkheid op te vatten. Dat bleek uit de manier waarop Lanval tegenover zijn zoon over de vrouwelijke menstruatie had gesproken. Maar nog duidelijker toonde de nieuwe heteroseksuele cultuur zich in de relationele plichten die Lanval zijn (volwassen) lezers voorhield. De seksuologie, schreef hij, diende niet het eenzame lichaam, maar de relationele seksualiteit, de "sublieme ontmoeting van twee mensen".²⁵ De verhouding die uit die ontmoeting groeide, behoorde zo evenwichtig en harmonisch mogelijk te zijn. In de slaapkamer was "een voordelig compromis" geboden tussen

---

²⁰. Lanval (M.), *Comment initier nos enfants à la vie sexuelle. Un guide pratique exclusivement réservé aux parents*, Brussel, 1951, pp. 7-8.

²¹. Lanval (M.), *Propos d'un sexologue*, Brussel, s.d., pp 120-121.

²². Lanval (M.), *Comment initier nos enfants à la vie sexuelle. Un guide pratique exclusivement réservé aux parents*, Brussel, 1951, p. 15; Lanval (M.), *Barrières devant l'amour. Essai sur la sociologie du couple*, Brussel, 1944, p. 64.

²³. Lanval (M.), *Les mœurs et l'éthique sexuelle. Pour un plus grand bonheur humain*, Parijs & Brussel, 1935, p. 163.

²⁴. Grub (G.), *Mensen in strijd*, Aalst, 1933, pp. 160-161.

²⁵. Lanval (M.), *La stérilisation sexuelle*, Brussel, 1934, p. 15.

wederzijdse onafhankelijkheid en afhankelijkheid. Dat compromis garandeerde dat de "reële gevoelens" van man en vrouw in alle vrijheid konden worden geuit en beantwoord, zodat de seksuele relatie kon worden "gesynchroniseerd". Zeker in het echtelijke bed mochten er geen taboes bestaan en moest "alles worden geleerd". Onder het credo "alles wat natuurlijk is, is menselijk" legde Lanval zijn lezers uit wat zij onder cunnilingus, fellatio en de "anale coïtus" moesten verstaan. Het ging, zo gaf de seksuoloog toe, om minder alledaagse aspecten van de *ars amandi*, maar schadelijk waren deze varianten in geen geval. Zij hoorden tot de eindeloze rij vaardigheden die de seksuele cultuur uitmaakten en die, "net zoals pianospelen", met geduld en doorzetting konden worden verworven.²⁶ Het was een uiteenzetting die in grote lijnen beantwoordde aan de stellingen van van de Velde – al was Lanval duidelijk vrijpostiger in zijn uitwijdingen over alle mogelijke seksuele praktijken. Lanval zou zijn inzichten over de ideale seksuele verhoudingen binnen het huwelijk na de Tweede Wereldoorlog trouwens synthetiseren in een boekje – *Le conflit conjugal* (1946) – dat sterk aan van de Veldes *Het volkomen huwelijk* deed denken.

Op die manier hielp het ideaal van een democratischer mannelijkheid om ook de vrouwelijke seksualiteit op een nieuwe manier zichtbaar te maken. Dat bleek niet alleen in de seksuologische retoriek, maar ook in de beperkte onderzoekspraktijk die Lanval opzette. Zoals Stopes en tevoren Ellis en anderen, voerde Lanval seksuologisch onderzoek op basis van geüniformiseerde vragenlijsten. In Groot-Brittannië mondde dergelijk onderzoek in de jaren 1920 uit in de eerste statistische overzichten van gerapporteerd seksueel gedrag (Hall & Porter, 1995, 178, 184, 189). Lanval deed niet onder voor zijn buitenlandse collega's: ook hij stuurde honderden enquêteformulieren rond om specifiek naar het seksuele welbevinden van de vrouw te peilen. De resultaten daarvan publiceerde ook hij in statistische overzichten die onder de titel *L'amour sous le masque* verschenen.²⁷ De studie illustreerde de stellingen waarvan Lanval tevoren al overtuigd was geweest. Vrouwelijke seksuele wensen, geloofde hij nu nog sterker, werden nog door te veel "traditionele" mannen genegeerd. De oude orde had bij haar, nog meer dan bij de onlichamelijke man, seksuele frustratie teweeggebracht. Lanval enquêteerde 568 vrouwen uit de Brusselse regio, waarvan het merendeel uit liberale en socialistische milieus stamde, zeer velen hogere studies hadden gevolgd en

---

²⁶ Lanval (M.), *Pour faire connaissance*, Brussel, 1937, p. 7; Lanval (M.), *Le conflit conjugal*, Brussel, 1946, pp. 7, 9, 55-56; Lanval (M.), *Sexualité. 218 questions et réponses*, Brussel, 1952, pp. 16, 29, 49; Lanval (M.), *Barrières devant l'amour. Essai sur la sociologie du couple*, Brussel, 1944, pp. 165, 169.

²⁷ Lanval (M.), *L'amour sous le masque. Une enquête sur la vie féminine*, Brussel, 1937.

een belangrijk percentage (25%) betaalde arbeid verrichte. Ongeveer de helft van de deelnemende vrouwen was, weinig verrassend, lid van de naturalistenvereniging Hélios.²⁸

Zelfs onder deze weinig representatieve en buitengewoon "vrijgevochten" vrouwen, klaagde Lanval, verklaarde de helft liever als man te zijn geboren.²⁹ En zonder twijfel, zo vervolgde de seksuoloog, had die weigering van het eigen geslacht te maken met de ongelijkheden in het private seksuele leven. Een nipte meerderheid van het panel verklaarde zelf onvolledig te zijn voorgelicht en mede daarom een "onaangename eerste huwelijksnacht" te hebben doorgemaakt. Niet minder dan 42% kwalificeerde het eigen seksuele leven nog steeds als "ongelukkig" en bijna de helft gaf aan "de volkomen seksuele bevrediging" – door Lanval gepreciseerd als "het spasme of het genot" – nog nooit te hebben ervaren. Als de vraag anders werd geformuleerd, viel op dat ook bij de overige 50% vrouwen die verklaarden wel tevreden te zijn in de slaapkamer, gemengde gevoelens leefden. Op de vraag met welk (vooraf opgegeven) begrip de respondent de seksuele daad zou associëren, kruisten veel gelukkige vrouwen naast de begrippen 'plezier' of 'passie', ook de termen 'onverschilligheid', 'plicht' of zelfs 'weezin' aan. De dubbelzinnigheid had ongetwijfeld te maken met de angst voor het moederschap die, volgens de enquête, 57% van de vrouwen achtervolgde. Maar evenzeer bestond er ongenoegen over het gebrek aan generositeit en medewerking van de echtgenoot, die zich in de slaapkamer alleen door egoïsme zou laten leiden.³⁰

De resultaten (en hun presentatie door de seksuoloog) logen er niet om: de opheffing van de seksuele ellende vereiste vooral nieuwe mannelijke attitudes. Wanneer de man het recht van de vrouw op de liefde wilde respecteren, moest hij in de eerste plaats zijn opstelling veranderen. Hij moest afstand doen van zijn "egoïstisch en autocratisch instinct". Het ging moreel niet op de vrouw het plezier te ontzeggen dat de man zichzelf wel gunde. Dat zou een aanpassing vragen: Lanval meende immers dat de nieuwe man ook moest aanvaarden dat zijn vrouw verschillende seksuele partners had. Maar de voordelen van het nieuwe evenwicht en nieuwe vertrouwen zouden ook voor de man opwegen tegen de nadelen, klonk de belofte.³¹ Bestond de liefde er niet in zichzelf te vergeten, ten voordele van haar geluk? Wie dat niet

---

²⁸. Lanval (M.), *L'amour sous le masque. Une enquête sur la vie féminine*, Brussel, 1937, pp. 39-41, 120.

²⁹. Lanval (M.), *L'amour sous le masque. Une enquête sur la vie féminine*, Brussel, 1937, pp. 96, 204.

³⁰. Lanval (M.), *L'amour sous le masque. Une enquête sur la vie féminine*, Brussel, 1937, pp. 58, 63, 72, 78-79, 112-113, 127-128, 132, 135, 145-146.

³¹. Lanval (M.), *Liberté sexuelle ou prostitution...? Pour un plus grand bonheur humain*, Brussel & Parijs, 1935, pp. 119, 139.

begreep, zadelde zichzelf op met een ongelukkige, nerveuze en ziekelijke echtgenote, die vervolgens, tot onbegrip en ergernis van de man, over van alles en nog wat zou gaan zeuren en van elke huiselijke mug een olifant maken. Het huiselijke geluk zou in die omstandigheden snel verdwijnen. En de verantwoordelijkheid daarvoor lag bij de man, ook als die niet precies beseftte wat hij verkeerd deed. Hij kon, zo legde Lanvals medewerkster Ena Nilsen uit, het probleem alleen oplossen door ook "de volkomen bevrediging" van zijn echtgenote te garanderen. Hij moest onder ogen zien dat hij zich, zoals zoveel mannen, slecht van zijn taak als minnaar kweet. Het had geen zin, zo klonk het nog, cadeautjes te kopen voor een nukkige echtgenote wanneer seksuele en geen materiële verwaarlozing aan de basis lag van haar ontevredenheid. De zinnelijke band versterkte alle andere en het was dan ook op dat niveau dat de problemen moesten worden aangepakt.³²

In een opstellenbundel die pas in de jaren 1940 verscheen, legde Lanval de mannelijke lezer uit hoe de vage oproep van Nilsen moest worden gehonoreerd. Hij zette het verschil tussen clitorale en vaginale bevrediging uiteen, vergeleek het vrouwelijke hoogtepunt met dat van de man en legde tussendoor uit dat de in 1937 in *L'amour sous le masque* nog gebruikte term "spasme" beter door "orgasme" kon worden vervangen. Hij leerde zijn lezers dat er buiten dat tweevoudige orgasme nog talloze andere mogelijkheden bestonden en dat alleen experiment en oefening de vele geheimen van de vrouw konden openbaren – ook voor haarzelf. Hij hield zijn lezers streng voor dat zij alleen wanneer zij deze oefening ten einde voerden, hun kleine bijdrage in de slaapkamerbrede emancipatie van de vrouw hadden vervuld. Alleen door hun onkunde af te leggen, betuigden zij eer aan de vrouw, die net als zijzelf een kind van de zon, van de zondeloze schepping was. Pas als de man haar "plezierfactor" erkende, mocht hij verlangen dat ook zijn wensen werden erkend.³³ Pas dan kon hij bovendien begrip vinden voor de "vlinderachtige natuur" die hij nu eenmaal bezat; voor zijn nooit aflatende interesse in andere potentiële partners. Alleen een tevreden vrouw, klonk het belerend, zou begrijpen dat "jammerklachten of verwijten" tegen die trouweloze natuur niets vermochten en dat het integendeel beter was de mannelijke begeerte zelf gevangen te houden door zichzelf, net zoals de verlangens van de man, onophoudelijk te vernieuwen en heruit te vinden. De vrouw moest haar onvermijdelijke "fysieke neergang" compenseren met morele en intellectuele groei, met nieuwe kapsels en onderkleding, nieuwe interesses en gedraginkjes. De kunst bestond erin nooit de indruk te wekken

---

³² Nilsen (E.), "Chasteté ou prostitution", *Lumière et liberté*, II, 1933, no. 8, p. 1; Nilsen (E.), "Le droit de la femme à l'amour", *Lumière et liberté*, II, 1933, nos. 11-12, pp. 1, 3.

³³ Lanval (M.), *Vicissitudes de la vie sexuelle*, Brussel, 1949, pp. 161, 164-165, 171.

zichzelf volledig te hebben gegeven. Een man hield nu eenmaal van een vrouw aan wie nog iets viel te ontdekken.³⁴

De nieuwe mannelijke verantwoordelijkheden die Lanval bepleitte, liepen uiteindelijk uit op een weigering van het traditionele, burgerlijke huwelijk. Hij omarmde een vrije liefde die spoorde met de niet te reguleren mannelijke potentie. Grub fulmineerde tegen het

"kompromis dat door staat en kerk is uitgedacht om de mensheid een houvast-biedende levensvorm te bieden (maar dan een erg erbarmelijke)".

De juridische bepalingen van het huwelijk offerden de inhoud van het huwelijk aan de formele uiterlijkheid ervan: de "huwelikketens". Voor Grub was het eenvoudig dom te geloven dat een relatie onbreekbaar was. Het was veel beter zich rekenschap te geven van de voorbijgaandheid van de liefde en daarom ook "niet te huwen, nooit te huwen!".³⁵ Lanval dacht in gelijke termen. Hij raadde zijn volgelingen aan een vrij huwelijk te sluiten. Voor wie niet tot een *union libre* wilde overgaan, bepleitte hij een versoepeling van de scheidingsgronden. Alleen wanneer man en vrouw op eenvoudig verzoek de scheiding konden bekomen, zonder dat de rechter een schuldige voor de breuk en een burgerrechtelijk benadeelde partij moest aanwijzen, zou de liefde binnen het huwelijk vrij en oprecht zijn.³⁶ Nilsen voegde daaraan toe dat het vereenvoudigen van de scheidingsprocedure ook het lot van de betrokken kinderen kon verlichten. Voor hen was het beter niet langer getuige te moeten zijn van "voordurende scènes en verwijten". In de Scandinavische landen, meende Nilsen, werd het allemaal veel beter aangepakt. De scheidingsprocedures waren er eenvoudiger en de mensen gelukkiger. De prostitutie had er, wist ze, een duik genomen en zelfs het aantal moorden was sterk teruggelopen. De katholieke godsdienst was in het hoge Noorden afwezig en om die reden hoefden Denen, Noren of Zweden ook de "katholieke intriges" niet te ondergaan die in België, Oostenrijk of Italië elke versoepeling van het huwelijksrecht blokkeerden. De eer "een echt katholiek land te zijn" werd vooral door de Belgische vrouwen duur betaald, besloot ze.³⁷

---

³⁴. Nilsen (E.), "Qu'est la femme pour l'homme?", *Lumière et liberté*, VII, 1938, no. 70, p. 2.

³⁵. Grub (G.), *Het geslachtsleven van man en vrouw en liefde en huwelijk*, Heide, 1936, pp. 26, 29, 33, 40 (Sexuele voorlichting en levensleer 5).

³⁶. Lanval (M.), *La stérilisation sexuelle*, Brussel, 1934, pp. 16-17.

³⁷. Nilsen (E.), "Guerre au divorce!", *Lumière et liberté*, V, 1936, no. 48, p. 2.

4. SEKSUELE HERVORMING EN GEGENDERDE CONTINUÏTEIT

Hoewel de nieuwe mannelijkheid die Lanval en Grub voorstonden, oude kaders openbrak, getuigde het nieuwe ideaal ook van de gegenderde continuïteiten die, naast alle radicale retoriek, in de hele Europese seksuologie aanwezig bleven. De doorleving van oude genderhiërarchieën toonde zich precies in de opvattingen over de relationele seksualiteit. Binnen dat programma was het vrouwelijk orgasme een mannelijke verantwoordelijkheid geworden. Het werd een plicht die een zelfverklaarde progressieve nieuwe man als Lanval maar wat graag op zich nam. In plaats van haar gevangen te houden in een onbevredigende relatie, zo klonk de redenering, zou hij met haar een nieuw soort van verbintenis aangaan, een verhouding gebaseerd op wederkerige vrijheid, seksuele gelijkwaardigheid en relationele harmonie. Toch kon de vraag worden gesteld hoever die revolutie reikte. Lanval en zijn collega's-wereldverbeteraars bepleitten een nieuwe verhouding tot de vrouw en het vrouwelijke, maar sloten zich tegelijk grotendeels aan bij de gebiologiseerde categorieën waarin de negentiende-eeuwse wetenschap en cultuur die vrouw had gevangengezet. Als de leden van Reiner Leven, al tijdens het fin de siècle, beloofden de vrouwelijke kwaliteiten in zichzelf te ontwikkelen, verwezen zij naar begrippen als 'liefde' en 'verlangen' die in de Victoriaanse moraal traditioneel aan de vrouwelijke, huiselijke sfeer waren toegewezen. Wanneer Lanval op zijn beurt dezelfde toenadering tussen nieuwe mannen en vrouwen bepleitte, begreep ook hij de vrouw als een louter privaat wezen. De vrouw die Lanval in eer wilde herstellen, verschilde nu ook weer niet zoveel van de vrouw die de traditionele burgerman tot 'engel van het huisgezin' had gemaakt. Net als hun meer traditionele mannelijke tegenstanders, reduceerden ook progressieve seksuologen de vrouw tot haar vermeende biologische constitutie. Deze vrouwelijke lichamelijke maaken zij bovendien dienstbaar aan de man. Als zij al een (beperkt) feministisch programma verdedigden, huldigden de naturalisten een gematigd differentiedenken, geen radicaal gelijkheidsfeminisme. De tegenstelling tussen mannelijke ratio en vrouwelijke lichamelijkeheid, tussen publieke mannelijkheid en private vrouwelijkheid bleef ook in hun denken overeind.

Lanval was het meest expliciet in die trouw aan deze traditionele genderhiërarchie. Als hij de seksuele emancipatie van de vrouw bepleitte, dan deed hij dat omdat hij zich eenvoudigweg geen andere vrouwelijke emancipatie kon voorstellen. Waar anders kon de vrouw zich bevrijden dan op 'haar eigen terrein'? In sterk gebiologiseerde termen verklaarde Lanval ook dat de vrouw,

veel meer dan het redelijke mannelijke wezen, "doordrongen was van seksualiteit". Terwijl de seksuele functie bij de man precies gelokaliseerd was, kon bij de vrouw niet precies worden uitgemaakt waar de seksualiteit ophield en de rede begon.³⁸ De nieuwe man kon toenadering zoeken tot het lichamelijke-vrouwelijke, zo suggereerde Lanval, omdat hij niet geheel lichamenlijk was. De man behield altijd een zekere rationele afstand tot de seksualiteit en was precies daarom het best geplaatst om het louter lichamenlijke, het seksuele (en het vrouwelijke) in perspectief te plaatsen. De vrouwelijke vooruitgang, zo luidde de uitkomst van Lanvals paternalistische redenering, diende door de man te worden veiliggesteld. Hij ging op die manier openlijk in tegen het door radicalere feministes gehuldigde 'misverstand' dat de Belgische vrouw, die in 1919 passief kiesrecht had verworven en (iets) vaker dan tevoren buitenshuis ging werken, zich ook werkelijk had geëmancipeerd.³⁹ Het was zelfs onzinnig, schreef hij elders, (te veel) politieke rechten aan vrouwen toe te kennen. Nog in 1942, zes jaar voor het actieve kiesrecht ook aan vrouwen zou worden toegekend, hield Lanval vol dat van die hervorming weinig definitieve vooruitgang moest worden verwacht.⁴⁰ Die mening klonk trouwens ook door toen naar de mening van lezers en lezeressen van *Lumière et liberté* over het vrouwenkiesrecht werd gevraagd. Hoewel een ruime meerderheid van de respondenten zich uitsprak voor de toekenning van het stemrecht, vreesde een minderheid dat een grotere politieke rol voor de vrouw ook de macht van de Katholieke Partij zou vergroten. Die partij, luidde de vrees, zou vervolgens "vreselijk misbruik" maken van de extra stemmen en de maatschappelijke achterstelling van de vrouw alleen nog versterken. Zolang de vrouw onderdrukt bleef binnen het gezin, besloot een anonieme respondent, zou ook haar stemgedrag alleen maar uitdrukking geven aan die onderdrukking in plaats van de emancipatie te bevorderen.⁴¹

De erfenis van de Belgische *selfmade* seksuologen Lanval en Grub, zo kan worden besloten, bleef dubbelzinnig. Terwijl beide publicisten het seksuele welbevinden van de vrouw tot een maatschappelijk strijdpunt maakten, getuigden zij tegelijkertijd van een bijzonder sterk paternalisme tegenover het vrouwelijke voorwerp van hun emancipatorische project. De slaapkamer werd in hun vertoog een atelier van sociale emancipatie, maar tegelijk bleek

---

³⁸. Lanval (M.), *Barrières devant l'amour. Essai sur la sociologie du couple*, Brussel, 1944, pp. 41-42.

³⁹. Lanval (M.), *Les mœurs et l'éthique sexuelle. Pour un plus grand bonheur humain*, Parijs & Brussel, 1935, p. 68.

⁴⁰. Lanval (M.), *Propos d'un sexologue*, Brussel, s.d., frontispice, p. 82.

⁴¹. Deibler (A.), "Notre première enquête", *Lumière et liberté*, III, 1934, no. 17, p. 2. Gelijkaardige reserves tegen de politieke participatie van de vrouw zijn te vinden bij Lanval (M.), "La femme et la politique", *Lumière et liberté*, V, 1936, no. 42, p. 1.

die slaapkamer ook een gevangenis. Want eenmaal *buiten* de private sfeer leek de vrouw volgens Lanval geen betekenisvolle politieke of andere publieke rol meer te kunnen vervullen. De door seksuologen verdedigde cultuur van de nieuwe mannelijkheid, bij Lanval net zo goed als bij zijn tijdgenoot van de Velde, bij Grub evenzeer als bij Hirschfeld, herbevestigde klassieke onderscheidingen op een nieuwe manier. Ook Lanval en Grub leken de vrouw te reduceren tot een louter seksueel wezen, lichamelijk en nauwelijks rationeel, met een louter private betekenis (Melching, 1990a, 69-85; Fout, 1992, 388-421; Hall, 1995, 665-686; Bullough, 1994; Porter & Teich, 1994). In de whitmaniaanse 'democratie' die Lanval en Grub voor ogen hielden, regeerde niet het libido van een *unisekse* mensheid, maar een bijzonder mannelijke potentie.

BIBLIOGRAFIE

Bronnen

GENT, Universiteitsbibliotheek, Museale afdelingen, Handschriftenzaal, Vliegende bladen, II R 8 'Reiner Leven'.

CHAPELIER (E.), *Ayons peu d'enfants. Pourquoi et comment*, Elsene, s.d.

DEIBLER (A.), "Notre première enquête", *Lumière et liberté*, III, 1934, no. 17, p. 2.

GEERTS (J.), "Nudisme en levenshervorming", *Naar bosch en hei. Maandblad van de Vlaamsche Kampeergemeenschap*, II, 1931, no. 6, p. 6.

GRUB (G.), *Mensen in strijd*, Aalst, 1933.

GRUB (G.), *Het geslachtsleven van man en vrouw en liefde en huwelijk*, Heide, 1936 (Sexuele voorlichting en levensleer 5).

GRUB (G.), *Uit de raadgevingspraktijk*, Heide, 1937 (Sexuele voorlichting en levensleer 12).

JANSSEN (A.), "Zedenadel", *Zedenadel. Driemaandelijksch orgaan van den bond voor openbare zedelijkheid*, I, 1933-1934, no. 1, p. 1.

LANVAL (M.), *L'éducation sexuelle et les parents catholiques*, Antwerpen, s.d.

LANVAL (M.), *Propos d'un sexologue*, Brussel, s.d.

LANVAL (M.), *Les peaux de bronze. Nudisme, naturisme, libre-culture, héliothérapie et eugénique*, Parijs & Antwerpen, 1932.

LANVAL (M.), "Vredesboodschap", *Lumière et liberté*, III, 1934, no. 26, p. 1.

LANVAL (M.), *La stérilisation sexuelle*, Brussel, 1934.

LANVAL (M.), "Magnus Hirschfeld n'est plus", *Lumière et liberté*, IV, 1935, no. 34, p. 1.

LANVAL (M.), *Les mœurs et l'éthique sexuelle. Pour un plus grand bonheur humain*, Parijs & Brussel, 1935.

LANVAL (M.), *Liberté sexuelle ou prostitution...? Pour un plus grand bonheur humain*, Brussel & Parijs, 1935 (Nouvelle collection de vulgarisation sexologique 2).

LANVAL (M.), "La femme et la politique", *Lumière et liberté*, V, 1936, no. 42, p. 1.

LANVAL (M.), *Pour faire connaissance*, Brussel, 1937.

LANVAL (M.), *L'amour sous le masque. Une enquête sur la vie féminine*, Brussel, 1937.

- LANVAL (M.), *La femme et les lois religieuses, civiles et scientifiques*, Brussel, 1937.
- LANVAL (M.), "In memoriam: Dr. Havelock Ellis, membre d'honneur d'Hélios", *Lumière et liberté*, VIII, 1939, no. 80, p. 1.
- LANVAL (M.), *Barrières devant l'amour. Essai sur la sociologie du couple*, Brussel, 1944.
- LANVAL (M.), *Le conflit conjugal*, Brussel, 1946.
- LANVAL (M.), *Vicissitudes de la vie sexuelle*, Brussel, 1949.
- LANVAL (M.), "The Mechanics of Female Frigidity", *Sexology: Sex Science Magazine Illustrated*, XVI, 1950, no. 11, pp. 692-698.
- LANVAL (M.), *Comment initier nos enfants à la vie sexuelle. Un guide pratique exclusivement réservé aux parents*, Brussel, 1951.
- LANVAL (M.), *Sexualité. 218 questions et réponses*, Brussel, 1952.
- NILSEN (E.), "Chasteté ou prostitution", *Lumière et liberté*, II, 1933, no. 8, p. 1.
- NILSEN (E.), "Le droit de la femme à l'amour", *Lumière et liberté*, II, 1933, nos. 11-12, pp. 1, 3.
- NILSEN (E.), "Guerre au divorce!", *Lumière et liberté*, V, 1936, no. 48, p. 2.
- NILSEN (E.), "Qu'est la femme pour l'homme?", *Lumière et liberté*, VII, 1938, no. 70, p. 2.
- PERTINAX (J.), "Th. H. van de Velde", *Lumière et liberté*, VI, 1937, no. 55, p. 2.
- VAN DE VELDE (Th.H.), *Het volkomen huwelijk. Een studie omtrent zijn physiologie en zijn techniek voor den arts en den echtgenoot*, Leiden, 1926.

Literatuur

- BROOKE (S.), "Working class women's bodies. Bodies, sexuality and the 'modernization' of the British working classes, 1920's to 1960's", *International Labor and Working-Class History*, LXIX, 2006, pp. 104-122.
- BULLOUGH (V.), *Science in the Bedroom: A History of Sex Research*, New York, 1994.
- CHRISTENS (R.), "De orthodoxie van het zaad. Seksualiteit en sekse-identiteit in de Rooms-katholieke traditie" in: K. WILS (ed.), *Het lichaam (m/v)*, Leuven 2001, pp. 231-250 (Alfred Cauchie reeks 3).
- COOK (H.), *The long sexual revolution. English women, sex, and contraception, 1800-1975*, Oxford, 2005.
- DE BORCHGRAEVE (C.), *God of genot. Vlaanderen 1918-1940: een Kerk in strijd met de moderne zinnelijkheid*, Leuven, 1998.
- DE SMAELE (H.), "De onmachtigen. Mannelijkheid en de idealen van de literaire avant-garde in Vlaanderen" in: R. DE BONT, G. REYMENTANTS & H. VANDEVOORDE (eds.), *Niet onder één vlag. Van Nu en Straks en de paradoxen van het fin de siècle*, Gent, 2005, pp. 181-194.
- DE SMAELE (H.), "Een beeld van een man. Mosse en het moderne mannelijke stereotype", *Tijdschrift voor Genderstudies*, IX, 2006, no. 3, pp. 5-18.
- EHRENREICH (B.), *De onvoltooide revolutie: de feminisatie van seks*, Utrecht, 1987.
- FOUT (J.C.), "Sexual politics in Wilhelmine Germany: The male gender crisis, moral purity, and homophobia", *Journal of the History of Sexuality*, II, 1992, no. 3, pp. 388-421.
- GAY (P.), *The Tender Passion (The Bourgeois Experience: Victoria to Freud 2)*, Oxford, 1986.
- HAAG (P.S.), "In search of 'the real thing': Ideologies of love, modern romance, and women's sexual subjectivity in the United States, 1920-1940", *Journal of the History of Sexuality*, II, 1992, no. 4, pp. 547-577.

- HALL (L.), "Disinterested enthusiasm for sexual misconduct": The British society for the study of sex psychology, 1913-47", *Journal of Contemporary History*, XXX, 1995, no. 4, pp. 665-686.
- HALL (L.) & PORTER (R.), *The Facts of Life. The Creation of Sexual Knowledge in Britain, 1650-1850*, New Haven, 1995.
- HERZOG (D.), "The reception of the Kinsey Reports in Europe", *Sexuality & Culture*, X, 2006, no. 1, pp. 39-48.
- KATZ (J.N.), *The invention of heterosexuality*, New York, 1996.
- LEACH (W.), *Land of Desire. Merchants, Power, and the Rise of a New American Culture*, New York, 1993.
- LYSTRA (K.), *Searching the Heart: Women, Men and Romantic Love in Nineteenth-Century America*, New York, 1989.
- MARTIN (J.L.), "Structuring the sexual revolution", *Theory and Society*, XXV, 1996, no. 1, pp. 105-151.
- MELCHING (W.), "'A new morality': Left-wing intellectuals on sexuality in Weimar Germany", *Journal of Contemporary History*, XXV, 1990a, no. 1, pp. 69-85.
- MELCHING (W.), "'Het volkomen huwelijk'. Opvattingen omtrent huwelijk en seksualiteit in het werk van Th.H. van de Velde" in: G. HEKMA, D. KRAAKMAN & W. MELCHING (eds.), *Grensgeschilden in de seks. Bijdragen tot een culturele geschiedenis van de seksualiteit*, Amsterdam, 1990b, pp. 128-142.
- MOSSE (G.), *Nationalism and Sexuality: Respectability and Abnormal Sexuality in Modern Europe*, New York, 1985.
- MOSSE (G.), "Masculinity and the Decadence" in: R. PORTER & M. TEICH (eds.), *Sexual Knowledge, Sexual Science. The History of Attitudes to Sexuality*, Cambridge, 1994, pp. 251-266.
- PEETERS (E.), *De beloften van het lichaam. Een geschiedenis van de natuurlijke levenswijze in België, 1890-1940*, Amsterdam, 2008.
- PORTER (R.) & TEICH (M.), *Sexual Knowledge, Sexual Science. The History of Attitudes to Sexuality*, Cambridge, 1994.
- ROTHMANN (E.), *Hands and Hearts. A History of Courtship in America*, New York, 1984.
- STENGERS (J.), "Les pratiques anticonceptionnelles dans le mariage au XIXe et au XXe siècle: problèmes humains et attitudes religieuses [II]", *Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis*, XXX, 1971, no. 2, pp. 1119-1174.
- VANDENBROEKE (C.), "Seksualiteit en vruchtbaarheidscontrole rond 1900. Een terreinverkenning", *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis*, IV, 1978, no. 10, pp. 197-221.
- VAN PRAAG (P.), "De opkomst van het nieuw-malthusianisme in Vlaanderen", *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis*, III, 1977, no. 8, pp. 197-220.
- VON KRAFFT-EBING (R.), *Psychopathia sexualis: mit besonderer Berücksichtigung der konträren Sexualempfindung : eine klinisch-forensische Studie*, Stuttgart, 1893.
- WILS (K.), "Inleiding" in: K. WILS, *Het lichaam (m/v)*, Leuven, 2001, pp. 7-26.

Un héritage ambigu. Les sexologues belges à propos de l'émancipation des femmes et de la nouvelle masculinité

EVERT PEETERS

RÉSUMÉ

Existe-t-il une relation claire entre la révolution sexuelle de la sphère privée et l'émancipation publique des femmes? Les deux étant des mouvements d'émancipation souvent revendiqués par les mêmes acteurs progressistes, l'une n'est pas pour autant le simple prolongement de l'autre. Dans cette contribution, le rapport de ces deux facettes historiques de l'émancipation des femmes est étudié dans un cadre limité au contexte belge. La question est considérée sous l'angle de la première génération de sexologues qui apparut en Belgique dans l'entre-deux-guerres. Publicistes et chercheurs autodidactes, des sexologues comme Marc Lanval (pseudonyme de Joseph-Paul Swenne) et Geert Grub (pseudonyme de Geert Pijnenburg) ont introduit en Belgique les thèses des sexologues qui étaient leurs contemporains (Theodoor Hendrik van de Velde et Mary Stopes), ou encore de précurseurs comme Henry Havelock Ellis ou Richard von Krafft-Ebing. Dans le monde catholique surtout, leurs plaidoyers provocants ont provoqué le scandale. Au cœur de leur provocation se situait leur appel pour la libération de la femme du 'joug de l'enfant'. Lanval et Grub fulminaient également contre une masculinité bourgeoise qu'ils estimaient anti-corporelle, misogyne et sexuellement répressive. Cependant, Lanval et Grub n'étaient pas des féministes modernes, malgré leurs critiques virulentes d'une masculinité supposée destructrice. Ils ne prônaient pas l'égalité des genres, mais bien leur différence fondamentale. Lanval et Grub se sont montrés des avocats ardents du droit des femmes au plaisir sexuel; ils critiquaient la discrimination juridique dont étaient victimes les femmes au sein du mariage et fulminaient contre la violence sexuelle qu'elles subissaient. Pourtant, pour Lanval et Grub aussi, la vraie nature féminine n'était que sexuelle et biologique. Le rôle social de la femme était comparé au rôle réceptif et passif de l'ovule pendant la conception. Cette même logique "biologique" les menait à justifier les responsabilités publiques des hommes en faisant référence au spermatozoïde actif et persévérant. Ce sont ces définitions qui expliquent que Lanval et Grub se prononçaient d'une part pour le droit des femmes à l'avortement mais d'autre part contre leur

droit de vote. Vue par les yeux de cette avant-garde, la révolution sexuelle n'était pas seulement une terre promise. Elle incarnait également une prison nouvelle.

An ambiguous legacy. Belgian sexologists on women's emancipation and new masculinity in the interwar period

EVERT PEETERS

SUMMARY

Women's emancipation in the twentieth century has been studied from a sexual (private) and a political (public) perspective. Although the same progressive actors have claimed these liberation movements, the sexual and the political cannot be simply exchanged. In this paper, the relationship between both historical moments is studied within a limited, Belgian context. I will focus upon the first wave of Belgian sexologists, whose public performance in the 1920s en 1930s caused severe public disturbance. *Self made* polemicists and researchers such as Marc Lanval (pseudonym of Joseph-Paul Swenne) and Geert Grub (pseudonym of Geert Pijnenburg) injected the Belgian debates on sexuality with the ideas of contemporary sexologists Theodoor Hendrik van de Velde and Mary Stopes. Lanval and Grub equally introduced the writings of older sexologists such as Henry Havelock Ellis and Richard von Krafft-Ebing. Especially in Catholic circles, Lanval's and Grub's provocative message met with fierce resistance. Most provocative were their calls for female liberation from 'children's burden'. Simultaneously, Lanval and Grub fulminated against a bourgeois masculinity that they considered anti-physical, misogynist and sexually repressive. In spite of their radical opposition against an alleged destructive masculinity, however, Lanval nor Grub were (modern) feminists. Instead of gender quality, they stressed fundamental sexual difference. Both Belgian sexologists advocated the female right to sexual pleasure, they criticised the judicial discrimination of women in marriage and vehemently fought all expressions of sexual violence. At the same time, however, Lanval and Grub categorised women in purely

sexual, biological terms. Both sexologists explained women's fundamental role, on the one hand, with reference to the receptive and passive role of the ovule during conception. Masculine public responsibilities, on the other hand, were legitimised with reference to the active role of the spermatozoid. These definitions explained why Lanval and Grub, both of whom were radical socialists, asked for abortion's legalisation but refused the women's right to vote. Seen through the eyes of this radical vanguard, the sexual revolution was not simply a promised land. The revolution was a prison too.